

Şinasi Dikmen'in *Hurra, ich lebe in Deutschland* Adlı Eserinde Almanya'daki Türk İşçi Sınıfının Almanya'ya Yansıyan Kültürel Kimliğinin Panoraması

Fatma Karaman , Elazığ

 <https://doi.org/10.37583/diyalog.1499380>

Öz

Aidiyet olgusu olarak kültürel kimlik, tarihten günümüze kadar toplumların meydana getirdiği, kendilerine özgü olan siyasi, toplumsal, kültürel ve sosyal dokuların hepsini ihtiva eden ulusal bir yansımadır. Bu yansıma kendisini birçok alanda gösterebilir. Nitekim edebi eserlerde de yaratılan kurgusal örüntüler aracılığıyla kültürel kimliğe ilişkin örneklerle sıklıkla rastlanabilir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı Şinasi Dikmen'in *Hurra, ich lebe in Deutschland* adlı eserinde Almanya'daki Türk işçi sınıfının kültürel kimliğinin nasıl yansıtıldığını, hangi kültürel kimlik özelliklerine dikkat çekildiğini, her iki toplumun da kültürel özelliklerinin Dikmen'in eserinde yer verilip verilmediğini araştırmaktır. Çalışmada ayrıca Türk gurbetçilerin eserde nasıl yansıtıldığının yanında gurbetçilerin Alman toplumu tarafından nasıl görüldüğü de incelenmiştir. Esere yansıyan Türk kültürünün kendine özgü nitelikleri ve özellikleri araştırılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu çalışmadaki yazılı materyaller ise Şinasi Dikmen'in *Hurra, ich lebe in Deutschland* adlı eseridir. Dokümanların analiz edilmesinde ise hermenötik (yorumbilim) yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda eserde yer alan Türk işçi sınıfının kültürel kimliğine ilişkin örnek durumlar belirlenerek yorumlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda Almanya'daki Türk işçi sınıfının dini ritüellerini yerine getiren, planlı programlı olmayan, farklı kültürlerle yaşama becerilerine sahip, eğlenmeyi seven, misafirperver, çok sarımsak yiyen, duygularıyla karar veren, cesur, cömert, çok çocuk doğuran, sadık, kırsal bir yaşam biçimine sahip bir kimlik olarak nitelendirildikleri görülmüştür. Dikmen, her iki kültürden de beslenerek birçok kültürel kodu eserde kullanmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Almanya, göç, Türk göçmenler, kültürel kimlik, Şinasi Dikmen.*

Abstract

Panorama of the Cultural Identity of the Turkish Working Class in Germany Reflected in Germany in Şinasi Dikmen's Work Called "Hurra, ich lebe in Deutschland"

Cultural identity as a phenomenon of belonging is a national reflection that contains all the political, social, cultural and social textures that have been created by societies from history to the present. This reflection can show itself in many areas. As a matter of fact, examples of cultural identity can be frequently encountered through the fictional patterns created in literary works. In this context, the purpose of this study is to investigate how the cultural identity of the Turkish working class in Germany is reflected in the works of Şinasi Dikmen, which cultural identity characteristics are emphasized, and whether the cultural

characteristics of both societies are included. In the study also examined how the Turkish expatriates were reflected in the works as well as how the expatriates were seen by the German society. The unique qualities and characteristics of Turkish culture reflected in the works have been researched. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the study. The written materials in this study are the works of Şinasi Dikmen. Hermeneutics (hermeneutics) method was used in the analysis of the documents. In this context, exemplary situations regarding the cultural identity of the Turkish working class in the works were determined and interpreted. As a result of the analysis, it has been observed that the Turkish working class in Germany are described as an identity made a loyal, rural life, fulfills the religious rituals of the, has the skills to live with different cultures, has fun, is hospitable, eats a lot of garlic, decides with its feelings, is brave, generous, has many children.

Keywords: *Germany, immigration, Turkish immigrants, cultural identity, Şinasi Dikmen, acculturation.*

EXTENDED ABSTRACT

Germany, which was defeated in the second world war, showed a rapid economic development after the war and needed human labor. In order to meet this need, Germany demanded temporary workers from many countries such as Turkey, Greece and Italy. As a matter of fact, Germany requested workers from Turkey to work temporarily with the labor agreement on 31 October 1961. From this date on, a rapid migration process has started from Turkey to Germany. Migration is not just a spatial change; this is a complex material and spiritual transformation. As it is known, Turkish workers who migrated to Germany for work in the 1960s were settled in neighborhoods called ghettos, perhaps in order to experience their own religious, social, cultural values. It is debatable that the workers, who were seen as temporary by the German government of the time, developed such an anti-acculturation strategy. Because expatriates; in a sense, it can remain foreign to the dominant culture, which cannot be ignored. This situation can cause many problems for expats. Turkish immigrants, who first immigrated to Germany in the 1960s in order to work as workers, gradually brought themselves to a better situation than when they first immigrated to Germany, having different high statuses such as politicians, businessmen, and writers. One of them is Şinasi Dikmen, who has an important place in immigrant literature. Rather than floundering in a society where Dikmen is foreign to its language and culture, he made the difficult conditions enjoyable with his unique style through literature and created valuable works. These works are *Der andere Türke: Satiren, Hurra, ich lebe in Deutschland*, “Wir werden das Knoblachkind schon Schaukeln”. Dikmen tried to establish dialogues over the differences specific to two different nations. Therefore, although Dikmen's works are considered as fictional texts, they can also be considered as a cultural narrative. Because, as stated, literary works are sources that can be used to obtain the desired data, since their formation is fed from real-life facts and events, although they are considered as fictional texts. As a matter of fact, Şinasi Dikmen wrote in his own unique style both the events he experienced in Germany, where he went as a worker, as well as the experiences of the other working class around him.

Dikmen's works are read not only by Turkish immigrants, but also by Germans. In Dikmen, a cultural and interlingual interaction is striking. In this context, the aim of this study is to investigate how the cultural identity of the Turkish working class in Germany is reflected in Dikmen's works, which cultural identity features are emphasized, and whether the cultural characteristics of both societies are included in Dikmen's works. Elements related to cultural identities such as customs and traditions, clothing styles, eating, drinking, having fun and believing were examined.

As a result of the analysis, it has been observed that the Turkish working class in Germany are described as an identity made a loyal, rural life, fulfills the religious rituals of the, has the skills to live with different cultures, has fun, is hospitable, eats a lot of garlic, decides with its feelings, is brave, generous, has many children. Dikmen also made statements to correct the misconceptions of Germans towards Turks in Germany. He made corrections on the fact that the Germans were not benevolent and were characterized as a nation that loved polygamy. Therefore, Dikmen made great contributions to the recognition of Turkish cultural identity in Germany through his works. The interaction between identity and migration is aimed to be revealed. In this context, Germany has become an environment where cultural identities gain more meaning beyond a concrete place for our expatriates. Dikmen, fed from both cultures, used many cultural codes in his works. Dikmen, on the one hand, wants to live and maintain their own cultural values; on the other hand, he preferred to experience the culture in question by interacting with the dominant culture. In this context, Germany has become an environment where cultural identities gain more meaning beyond a concrete place for our expatriates.

Giriş

İkinci dünya savaşında mağlup olan Almanya savaşta sonra hızlı bir ekonomik gelişim göstererek insan işgücüne ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyacını karşılayabilmek için Türkiye, Yunanistan ve İtalya gibi birçok ülkeden geçici işçi talebinde bulunmuştur. Nitekim Almanya, Türkiye'den 31 Ekim 1961 tarihinde iş gücü anlaşması ile geçici olarak çalışmak üzere beden işçisi istemiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye'den Almanya'ya hızlı bir göç süreci başlamıştır. Göç esnasında bünyesinde sadece mekânsal bir değişimi değil; karmaşık bir maddi ve manevi dönüşümü barındırır. Bu dönüşüm kişinin maruz kaldığı kültür çevresinin¹ genişlemesiyle olmaktadır. Bilindiği gibi 1960'lı yıllarda Almanya'ya iş için göç eden Türk işçiler, belki de kendi din, sosyal, toplumsal, kültürel değerlerini yaşamak amacıyla ve geçici bir göç olarak görülmesine bağlı olarak getto diye adlandırılan mahallelere yerleştirilmişlerdir. Dönemin Almanya hükümeti tarafından geçici olarak görülen işçilerin bu tarz bir kültürleşme karşıtı strateji geliştirmesi ise olumlu veya olumsuz bağlamda tartışılabilir bir durumdur. Çünkü kendini hâkim kültürden izole ederek ait olduğu kültürü yaşayan gurbetçiler; sağlıklı bir uyum süreci yaşamak için bir anlamda göz ardı edilemeyecek olan hâkim kültüre de adapte olmalıdırlar. Yeni kültüre adapte olamama durumu ise gurbetçiler açısından birçok problemi beraberinde getirebilmektedir. Toplumsal, siyasal ve sosyal hayata karışarak işçi durumundan daha üst seviyeler olan siyasetçi, yazar, iş insanı gibi vasıfları elde etmede olanaklar elde edemeyeceklerdir. Tabii ki gurbetçilerin Almanya'da ilerleyişi beklendiği gibi pasif bir biçimde olmayıp Türk gurbetçiler varoluşlarını çeşitli alanlarda göstermeye başlayarak Almanya'da çok iyi konumlara gelmişlerdir. Çelik'e (2008: 106) göre gurbetçilerin eve dönüş düşünceleri kültürel bağlamda yapılan paylaşımlarla da ilişkili olarak sürekli ertelenmiştir; ancak zamanla maddi ve manevi kültürel unsurları yaşadıkları mekânlara dâhil etmişlerdir. Dolayısıyla 1960'lı yıllarda ilk olarak beden işçisi olarak çalışmak amacıyla Almanya'ya göç eden Türk göçmenler, zamanla siyasetçi, iş adamı, yazar gibi farklı yüksek statülere sahip olarak kendilerini Almanya'ya göç ettikleri ilk dönemden daha iyi bir duruma getirmişlerdir. Bunlardan birisi de göçmen edebiyatında önemli bir yer edinen Şinasi Dikmendir. Dikmen diline ve kültürüne yabancı olduğu bir toplumun içinde bocalayarak kaybolmaktansa içinde bulunduğu zorlu şartları edebiyat aracılığıyla kendine has üslubu ile keyifli hale getirmiş ve değerli eserler yaratmıştır. Bu eserleri *Der andere Türke: Satiren, Hurra, ich lebe in Deutschland, Wir werden das Knoblachkind schon Schaukeln*'dir.

Dikmen eserlerinde kültürel kimliğin farkında olarak Almanya'da yaşadığı durum ve olayların kendisine sunduğu sorgulama, üretme, sentezleme gibi düşünmeye ve eleştirmeye dair fırsatları değerlendirerek kendine has üslubu ile gerek kendisinin birebir deneyimlediği gerekse de karşılaştığı gündelik hikâyelerden çıkarımlarda bulunmuştur. Dikmen iki farklı millete özgü farklılıklar üzerinden diyaloglar kurmaya çalışmıştır. Dolayısıyla Dikmen'in eserleri her ne kadar kurgusal metinler olarak değerlendirilse de kültürel bir anlatı olarak da kabul edilebilir. Çünkü edebi eserler ifade edildiği gibi her ne

¹ Bu kavram Almanca'da "Kulturkreis" kelimesi ile ifade edilmektedir. Kültürel değerlerin yayıldığı alan ve sosyal çevre anlamına gelmektedir.

kadar kurgusal metinler olarak kabul edilse de oluşumları gerçek yaşamdaki olgu ve olaylardan beslendiği için istenilen verileri elde etmede yararlanılabilen kaynaklardır. Nitekim Şinasi Dikmen de *Hurra, ich lebe in Deutschland* adlı eserinde işçi olarak gittiği Almanya’da gerek kendisinin deneyimlediği gerekse de çevresindeki diğer işçi sınıfının yaşadığı birçok olayı kendine özgü bir üslupla kaleme almıştır. Dikmen’in eserleri sadece Türk göçmenler tarafından değil, aynı zamanda Almanlar tarafından da okunmaktadır. Dikmen’in yazdığı eserlerin Almanlar tarafından da kabul görmesi, onlara hitap etmesi baskın kültür tarafından desteklendiğini ve çok kültürlülük anlayışının benimsenmesinin olası olduğunu gösterebilir. Dolayısıyla Dikmen’de hem kültürel hem de diller arası bir etkileşim dikkate çarpmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı Dikmen’in *Hurra, ich lebe in Deutschland* adlı eserinde Almanya’daki Türk işçi sınıfının kültürel kimliğinin nasıl yansıtıldığını, hangi kültürel kimlik özelliklerine dikkat çekildiğini, her iki toplumun da kültürel özelliklerine Dikmen’in eserinde yer verilip verilmediğini araştırmaktır. Eserde örf ve adetler, giyim tarzları, yeme, içme, eğlenme, inanma gibi kültürel kimliklerine ilişkin öğeler incelenmiştir. Çalışmada ayrıca Türk işçi sınıfının eserde nasıl yansıtıldığının yanında gurbetçilerin Alman toplumu tarafından nasıl görüldüğü de incelenmiştir. Esere yansıyan Türk işçi sınıfının kültürel kimliklerinin kendine özgü nitelikleri ve özellikleri araştırılmıştır.

Göçmen Edebiyatı

Edebiyat biliminde temalarına, ideolojiye, yaratıcılarının kimliklerine ve hedef kitleye göre çocuk edebiyatı, sürgün edebiyatı ve gençlik edebiyatı gibi çeşitli nitelermelerle anılan edebiyat alanları ortaya çıkmıştır. 19. Yüzyıldan itibaren belli bir yaklaşıma bağlı olarak gelişen bu edebiyatlara göçmen edebiyatı da eklenmiştir. Dolayısıyla göç olgusu edebiyatta artık bir tema değil, bağımsız bir edebiyat olarak var olmuştur. Göçmen edebiyatı, ülkelerinden uzakta yabancı bir coğrafyada azınlık konumunda olan kişiler tarafından oluşturulan tema eksenli edebi ürünler yığını değil; yeni bir edebiyat yaratma sürecidir (Akgün 2015). 1690’lı yıllardan itibaren ekonomik sebeplere bağlı olarak birçok Türk vatandaşı köy ve kent ayrımı olmaksızın Türkiye’nin her bölgesinden Avrupa’ya bilhassa Almanya’ya işçi olarak göç etmiştir. Türk vatandaşların yaşadıkları ilk problemlerden biri yabancı dil sorunu olmuştur. Ancak zaman içerisinde yabancı bir ülkede var olabilmek amacıyla dili öğrenmişlerdir. İşçi olarak Almanya’ya giden Türk göçmenler yaşadıkları problemleri ve duyguları türkü, nesir, şiir gibi farklı farklı edebi türlerle dile getirmişlerdir. Bu süreçte Almanya’da işçi olarak bulunan göçmenler, yaşadıklarını yazıya dökme ihtiyacına bağlı olarak değişik türde edebî eserler vermeye başlamışlardır (Köprülü 2020). Göç kaynaklı edebiyat ürünleri arasında türküler de bulunmaktadır. Bu ürünlere en güzel örnek Almanya’daki Türk göçmenlerin yaktıkları ve Ali Osman Öztürk tarafından yayınlanan “Almanya Türküleri” verilebilir (bkz. Öztürk 2001). Türk göçmenler 1970’li yıllardan itibaren de yaşadıklarını yazıya dökmeye başlamışlardır. Dolayısıyla Türk gurbetçiler sözlü edebiyat olarak türkü yakmanın yanı sıra şiir, roman, kısa öykü gibi edebi eserler de yaratmışlardır. Zaman içerisinde Türklerin yarattığı gerek sözlü gerekse de yazılı eserlerin çoğalması sonucunda “göçmen edebiyatı”

adı altında yeni bir tür ortaya çıkmıştır (Karaman 2022). 1990'lı yılların ardından Ausländerliteratur (Literatur der Fremde) kavramı zaman içerisinde Migrantenliteratur (göçmen edebiyatı) biçiminde evrilmiştir.

Göçmen edebiyatına göçmenlik olgusunun sosyolojik boyutu ön plana çıkarılarak “konuk işçi edebiyatı” (Gastarbeiterliteratur), kültürlerarası edebiyat (Interkulturelle Literatur), “yabancı edebiyatı” (Ausländerliteratur) ve kültür-aşırı edebiyat (Transkulturelle Literatur)” biçiminde de adlandırılmıştır (Aytaç 1991). Göçmen edebiyatında her ne kadar geçmişte öncelikle göçmenlerin kendi kültürleri ile gittikleri ülkedeki kültür arasındaki farklılıklara bağlı olarak yaşadıkları uyum problemleri ön plana çıkmış olsa da göçmen edebiyatı sadece yabancılaşma, kimlik krizi değil; aynı zamanda yazınsal ve dilsel bir yaratı sürecini de içerisinde barındırır (Sakallı 2018). Böylece ilk kuşak yazarlar Almanya’da yaşadıkları sıkıntıları, uyumsuzluk problemleri, vatan özlemi, kültüre adapte olamama gibi birçok problemi yazarak dile getirip kendilerini rahatlatmışlardır. Türk göçmenlerin yarattıkları eserlerin temelinde yaşadıkları sıkıntıları duyurmak ve içlerini dökme ihtiyacı yatmaktadır (Baypınar 1992). Yeni bir ülkeye göç etme hali sadece mekânsal bir farklılığı değil, bireysel, sosyal ve kültürel birçok değişimi de beraberinde getirebilir. 1960’lı yıllarda Almanya’ya başta ekonomik sebeplerle göç eden Türk göçmenler Türk kültüründen farklı bir toplumsal yapı gösteren Alman kültüründe yaşamak zorunda kalmışlardır. Nitekim Waldenfels’e göre yurdundan uzakta olma halinin yarattığı duygu durumu, yeni bir yaratma sürecine geçmeye olanak verir (1997). Doğal süreçte gelişen bu yaratma sürecinde Türk göçmen yazarlar anlatımlarında eleştirel ve hicvedici bir tutum ön plana çıkarmışlardır (Aytaç 1995). 1980’li yıllara gelindiğinde Almanya’da ikinci kuşağın yaşadığı ortamın ve şartların değişmesine bağlı olarak dil sorunu, vatan özlemi, gibi konuların yerini kimlik arayışı arafta olma hali ve kimlik bunalımı gibi konular alır. Zamanla göçmen yazarların ele aldığı konular daha da genişleyerek bütün insanları ilgilendiren evrensel konuların da eserlere yansıtıldığı görülmektedir (Zengin 2000). Göçmen edebiyatında çok sayıda Türk yazar eserler vermişlerdir. Emine Sevgi Özdamar, Rana Demirkan, Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Sıtkı Salih Gör, Fakir Baykurt, Erdal Öz, Birol Denizeri, Saliha Scheinhardt ve bu çalışmanın konusunu oluşturan Şinasi Dikmen göçmen edebiyatının önemli isimleri arasındadır.

Yöntem

Şinasi Dikmen’in *Hurra, ich lebe in Deutschland* adlı eserinde Almanya’daki Türk işçi sınıfının kültürel kimliğinin nasıl yansıtıldığına araştırıldığı bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmaya konu olan olgu veya olgulara ilişkin bilgileri içeren metinlerin analizini kapsayan (Turgut 2011: 239) doküman incelemesinde yazılı materyaller çalışmaya konu olunan kültürün kendine özgü niteliklerine, dokümanlarda geçen olay veya olgulara yüklenen anlamların ortaya çıkarılmasında önemli bir noktadır (Sönmez ve ark. 2018: 108). Bu çalışmadaki yazılı materyal ise Şinasi Dikmen’in *Hurra, ich lebe in Deutschland* adlı eseridir.

Dokümanların analiz edilmesinde ise hermenötik (yorumbilim) yöntemi kullanılmıştır. Hermenötik kavramı ilk olarak 1650’li yıllarda Hıristiyan teolojisine yönelik çalışmalarda dini metinleri incelerden dikkate alınacak ölçütleri ifade etmede kullanılmıştır. Alman bilim insanı Schleiermacher hermenötiğin dinsel alandan çıkıp genel olarak metin analizlerinde birçok alanda kullanılmasını sağlamıştır. Böylece hermenötik kavramı daha sonra sosyoloji, tarih, antropoloji ve edebiyat gibi birçok alanda da kullanılmaya başlanmıştır.

Hermenötik; anlaşılması istenen, karışık olay veya olgunun yorumlanarak anlaşılır hale getirilmesidir. Buna göre metin, yazarın düşüncesini okuyuculara aktaran dilsel bir araçtır ve bu araç da yazarın öznel düşüncesini ihtiva eder. Emilio Betti, E. D. Hirsch ve Paul Ricoeur hermenötiğin öncüleri arasındadır (Palmer 2002). Bu yöntemde metinlerdeki dilsel verilerden yola çıkarak analizler yapılır ve derin anlam keşfedilmeye çalışılır (Ebu Zeyd 2014). Hermenötik anlama öğretisi olarak da tanımlanmıştır (Topakkaya 2020). Dilsel yapılardan oluşan metinler çok anlamlı bir özelliğe sahiptir dolayısıyla bu noktada önemli olan metnin okur tarafından anlaşılmasını sağlamaktır (Toprak 2003). Çünkü geçmişte yazılan metinlerin tam olarak anlatmak istediğini belirlemek kolay değildir, bu durumda önemli olan nokta, metni anlamlandırarak okuyucuya ulaşmasını kolaylaştırıp özgürleştirmektir (Özlem 2019). Bu bağlamda bu çalışmada eserde yer alan Türk işçi sınıfının kültürel kimliğine ilişkin örnek durumlar belirlenerek yorumlanmıştır.

Kültürel Kimlik Kavramı

Büyük kitleler halinde göç eden gruplar araştırılırken kültürel kimlik ve kültürleşme olmak üzere iki önemli kavram ön plana çıkmakta ve sıklıkla bu kavramlara başvurulmaktadır (Yoon / Langrehr / Ong 2011). Nitekim bu çalışmada da kültürel kimlik ve kültürleşme kavramlarına yönelik açıklamalar yapılmıştır.

Williams genel olarak kültürü; “belirli bir halkın bütün bir yaşama biçimi” (1993: 9) şeklinde tanımlamaktadır. Daha geniş bir ifadeyle kültür; sosyal, siyasal, ekonomik, hukuki, toplumsal, dinsel, estetik, dilsel, felsefi düşünüş ve düzenlemelerden oluşan insanın ihtiyaçlarından meydana gelen (Özlem 2000: 185) bir olgudur. Dolayısıyla bir toplumun davranış kalıpları, değerleri, tarihi, siyasi, ekonomik, sosyal bütün özellikleri o toplumun kültürel kimliğini oluşturmaktadır. Tomlinson (2004: 35), kültürü “varoluşsal olarak önemli” bir öge olarak görmektedir. Bu durum varoluşçuluk felsefesindeki benliğin var edilmesi ile açıklanabilir. Nitekim Timuçin (2004: 490), insanın önceden şekillendirilmiş bir varlık olmadığını; yaşantısı ve deneyimleri sonucunda kendisini var edebileceğini belirtir. Varoluşçuluk kendi benliğini ve özünü, kişinin veya toplumun kendisinin oluşturmasıdır. Birey doğumundan itibaren zihinsel gelişimiyle bireysel kimliğini oluştururken; kimliğine, içine doğduğu toplumun özelliklerini de katarak kendi niteliklerine yenilerini de katabilir. Bireyin, sorgulayıcı özelliğe sahip olması toplumsal yaşama yansiyarak bireysel ve toplumsal kültürün oluşmasında etkili olmaktadır (Duran 2011: 292). Bu şekilde toplumdaki her bir ferdin kimliğinin, ortak değerler çerçevesinde

bir araya gelmesiyle toplumun kültürü meydana gelmektedir (Nar 2019: 73). Dolayısıyla kimliğin oluşumunda birey ve kültür etkileşimli bir şekilde etkili olmaktadır. Her bir toplumun sahip olduğu farklılıkları derinleştiren ve söz konusu toplumlara kendi kimliklerini kazandıran kültür (Aşkın 2007: 217), kültürel kimliğin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Kültürel kimlik de bir anlamda ortak kimliği ifade eder. Dolayısıyla bazı sembollerden, geleneklerden, inançtan, alışkanlıklardan, değerlerden yani bir milletin süreç içerisinde oluşturduğu ortak bellekten hareketle oluşur (Dalbay 2018: 170). Toplumdaki her bir bireyin nitelikleri kültürel kimliğine yansırken; aynı şekilde kültüre ait olan özellikler de bireye yansımaktadır. Çünkü kimliğin bireysel, resmi ve kültürel olmak üzere üç boyutundan bahsedilmektedir. Çalışmayla da ilintili olan kimliğin kültürel boyutunu, geçmişten günümüze toplumsal grupta deneyimlenen gelenekler, değerler kısacası kültürel unsurlar oluşturur (Aksoy 2013: 152f.). Nitekim göçmenlerin de yeni bir kültüre adapte olmalarında hem kendi kültürleri hem de maruz kaldıkları yabancı bir kültürle uyumlu bir şekilde yaşamaları sürecinde kimlik kavramı önemlidir (Schwartz / Zamboanga / Weisskirch 2008). Bu bağlamda kimlik hem bireysel hem de toplumsal bir olgudur. Davaranışçı yaklaşıma göre toplumsal kimliğe sahip olmanın dört aşaması mevcuttur. Birincisi bireyin farklı grupları tanıyabilmesi; ikincisi bu gruplarla yeterli oranda iletişim kurması; üçüncüsü söz konusu gruplara dâhil olmak için istekli olması; dördüncüsü bireyin davranış değişikliği becerisine sahip olmasıdır. Böylelikle birey toplumun davranışlarına göre hareket edebilir (Le Page 1968). Yani kişi kültürel kimliğini gerek yaşadığı toplum içerisinde gerekse de diğer kültürlerle yönelik farkındalık geliştirerek edinebilir (Hamers ve Blanc, 1983, Akt. Süverdem / Ertek 2020).

Kimlik ve kültür birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen iç içe girmiş, gerek bireyin gerekse de toplumun izlerini taşıyan iki kavramdır. Kimliği oluşturan; dil, din, sosyal, siyasal, toplumsal özellikleri bakımından bir araya gelmiş bireylerin tarih boyunca oluşturduğu kültürün, nesilden nesile aktarılan toplumsal belleğidir (Horata 2017: 118). Dolayısıyla kimlik ile kültür birbirinden ayrılamaz. Kişinin içinde doğup büyüdüğü kültür, kimliği üzerinde etkiler bırakır. Örneğin kişinin, kim olduğuna ilişkin bilgi verirken ait olduğu toplumun kültürel dokusuna da başvurması, bu durumu kanıtlar niteliktedir. Çünkü bireye aidiyet duygusu veren ve onun kimliğinde etkili olan temel güç kültürdür (Nar 2019: 74). Bunun yanı sıra “kimlik sadece bir devlete veya bölgeye ait olmak değil, kültürel anlamda da bazı özelliklere sahip olmak anlamına gelmektedir” (Şahin 2012: 288). Yani birey birden fazla kültürün özelliklerini taşıyabilmektedir. Dolayısıyla kişinin birden fazla ulusun veya toplumun kültürel özelliklerine sahip olması durumunda, birden fazla kimliğinin olduğu da söylenebilir (Yurdakul vd., 2018: 142). Yani birey her iki toplumun da kültürünü yaşayabilir. Bu durum ise çok kültürlülüğü beraberinde getirmektedir. Ancak çok kültürlülük olgusu toplumsal ve siyasal düzlemde zenginlik değil; yer yer ulusal bir problem olarak görülebilmektedir. Nitekim birçok çalışmada çok kültürlülük kimliksel bir sorun olarak nitelendirilmiştir (Aras 2017; Erincik 2011; Güleç 2002; Köker 2004; Nar 2019). Esasında kimlik tanımlamasında söz konusu birey veya toplumu diğerlerinden ayıran özellikler ön plana çıkarılırken; üstünlüğü veya ötekileşmeyi değil, tanımlama yapmak amacıyla farklılıklar veya

benzerlikler ortaya çıkarılmaktadır (Aksoy 2013: 151). Ulusların belirleyici, kendilerine ait olan nitelikleri ön plana çıkarılarak tanımlamalar yapılmaktadır.

Kültürel kimliğin diğer bir özelliği de değişebilir olmasıdır. Kimliğin, kültür üzerinden yaratılma süreci olan kültürel kimliğin; tarihsel bir geçmişi olmasına rağmen, kimlik zaman içerisinde değişime ve dönüşüme uğrayabilir (Aka 2010: 18). Toplumun ve kültürel yapının değişmesine bağlı olarak ise, kimlik de değişim gösterebilir. Chambers'e (2005: 40) göre kültür, gelenek ve kimlik duygularını miras olarak devralırız ve bu unsurları ulusal öykümüzden silip atamayız, ancak kültür, dil ve kimlik duyguları sorgulanabilir, yeniden yazılarak da yeni bir yönde değişim gösterebilir. Weber'e göre ise insanın kültürel bir varlık (Kulturmenschen) olmasına bağlı olarak, zamanla kişinin bazı değerlere veya dünya görüşlerine bağlanması sonucunda hayat tarzı yeni yönelimlerle şekillenerek kültürel bir değişme yaşar (Schroeder 1996: 17 vd.).

Kültürleşme Modeli

Farklı kültürlerle sahip kişiler, bir araya gelerek uzun süre aynı ortamda yaşamaya başladıklarında birbirlerinin dil, inanç ve yaşam şekilleri gibi birçok değişkeni etkiler veya onlardan etkilenirler (Bilge Zafer 2016). Bu durum ise kültürleşmeyi beraberinde getirmektedir. Kültürleşme hem kültürel hem de psikolojik bir değişimin yaşanmasına bağlı olarak uzun bir değişim sürecidir (Hortaçsu 2007). Kültürleşme, farklı kültüre sahip kişilerin oluşturduğu grupların uzun süre bir arada yaşamalarına bağlı olarak söz konusu iki kültürdeki psikolojik ve kültürel değişiklikleri kapsayan karmaşık bir süreçtir (Berry 1997). Bu süreç, bireyin köken kültüre ilişkin sahip olduğu aidiyet duygusundaki ve içerisinde yaşadığı yeni kültüre olan aidiyet duygusundaki değişimlerle gerçekleşir (Phinney vd. 2001). Kültürleşme sürecinde birey “özümseme, ayrışma, bütünleşme ve marjinalleşme” olmak üzere dört farklı kültürleşme stratejisinden birini seçer. Özümseme, bireyin hem kendi köken kimliğinden hem de miras kültürüyle özdeşim kurmaktan vazgeçerek göç ettiği ülkedeki kültürle etkileşime girmesi; ayrışma, bireyin yeni kültürden etkilenmeyerek sadece köken kimliğini koruması; bütünleşme, bireyin hem kendi kültürünü hem de yeni kültürü yaşamayı tercih etmesi; marjinalleşme, bireyin her iki kültürü de reddetmesi demektir (Berry 1997). Bu doğrultuda birey bu stratejilerden birini seçerek kültürleşme sürecine girer. Dolayısıyla gerek bireysel gerekse de toplumsal çerçevede kültürleşme, iki farklı kültürün ortak bir yaşam alanında birbirinden etkileşimli olarak etkilenmesidir (Berry 2005). Bunun yanı sıra kültürleşme kuramı aynı zamanda her iki kültüre bağlı olarak aynı anda iki kimliği de kabul etmenin ve buna bağlı davranışlar ortaya koymanın mümkün olduğunu savunmaktadır (Phinney 1990). Yani farklı bir ortamda yaşamak durumunda kalan birey tercihinin bağlı olarak köken kültür ile yeni olan kültürü sahiplenerek özümseyebilir.

Göç sürecinde göçmenler sadece mekânsal boyutta bir yer değişikliği yapmaz; aynı zamanda sosyal, kültürel, toplumsal, ekonomik ve dilsel boyutta da hâkim kültürle etkileşime girerek göçe dayalı yeni bir kimlik oluşturmak isterler (Demirkan vd. 2017: 71). Böylece göç; milli kültürel kimliğe, hâkim kültürün de ekonomik, siyasal, toplumsal,

sosyal etkileri çerçevesinde farklı ve yeni boyutlar katar. Göç sürecinde kültürel kimlik ilk haliyle kalmayıp etkileşime girerek bir dönüşüm geçirebilir. Bu da kültürleşme olgusunu beraberinde getirir. Bu bağlamda kültürleşme; iki farklı kültürün farklı sebeplerle buluşması sonucunda belli bir kültürden birey veya grupların başka bir kültüre girmesi ve etkileşimle birlikte her iki kültürün de birbirinden etkilenmesi sürecidir (Hatemi 1992: 25). Farklı kültürel yapıların farklı bağlamlarda değerlendirilmesi (Rzayev 2020: 138) söz konusu kültüre yeni kültürü anlamada kolaylık sağlar. Sonrasında ise uzlaşma temelinde kültürleşme görülür. Dikmen'in eserlerinde de Berry'nin (1980) ortaya koyduğu kültürleşme modellerinden olan iki boyutlu kültürleşme modeli kapsamında bir kültürleşme sıklıkla göze çarpmaktadır. Bu modele göre köken kültür ile hâkim kültürün edinilmesi birbirini engellemez; aksine bu iki kültür birbirini besleyerek birlikte yaşayabilir. Yani birey, kendi kültürel kimliğini korurken, hâkim kültürü de uyum içerisinde yaşayabilir. Çünkü göçmenlerin alışmış oldukları kültürel özellikleri bırakıp hâkim kültürün kurallarına kendi kültürel ve kimliksel değerlerini yok sayarak uyması zorlu bir süreçtir (Özkaya 2020: 716). Örneğin Berlin'de yaşayan Türk göçmenlerin evlerinde kendi kültürlerini, kendi geleneksel tarzda eşyalarını yaşadıkları yeni çevrelerine yansıttıkları (Ilgın vd. 2006: 69) görülmüştür. Bunun yanı sıra kültürleşme sürecinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği köken kültürün özelliklerine ve hâkim kültüre karşı yeni kültüre maruz kalan kişinin geliştirdiği tutumuyla da ilişkilidir. Bazı milletler kültürel etkileşime açıkken bazıları ise bu konuda direnç gösterebilmektedir. Örneğin Aksoy'a (2010: 34) göre Alman toplumuna uyuma karşı en çok direnci Türkler göstermişlerdir.

“Kimliğin var olabilmesi için öteki'ne olan ihtiyacı, onun kişiler arası düzeyde bir ifade biçimi gerektirdiği anlamına gelir” (Yurdakul vd. 2018: 144). Bu ise hâkim kültürün dilini anlayabilme ve konuşabilme becerisini gerektirir. Çünkü kültürleşme süreci dil ve kültür boyutu olmak üzere iki yönlüdür. Dili bilmeden kültürel uyumun olamayacağı aşikârdır. Dili bilmek gurbetçilere güç kazandırarak varlıklarını hâkim kültüre gösterme şansı vermektedir.

Şinasi Dikmen'in *Hurra, ich lebe in Deutschland* Adlı Eserinde Kültürel Kimliğin İncelenmesi

Çalışmanın bu bölümünde Dikmen'in *Hurra, ich lebe in Deutschland* adlı eserinde Almanya'daki Türk işçi sınıfının kültürel kimliğinin nasıl yansıtıldığı, hangi kültürel kimlik özelliklerine dikkat çekildiği, eserden örnekler verilerek incelenmiştir.

“Kültürel kimlik, bireyin farklı kültüre sahip topluluklarla ilişkisi sonucu ortaya çıkar” (Nar 2019: 74). Bu durum Dikmen de göze çarpmaktadır. Örneğin

So kamen wir in Deutschland mit leeren Händen an, kein Geschenk, kein Souvenir, nichts. Das war eine Blamage für uns, als wir über die Grenze nach Deutschland hineinfuhren, und die deutschen Kinder... Meine Mutter fragte meinen Vater, wohin er die Geschenke für die deutschen Kinder gesteckt habe? ...Zum Glück fragte kein einziges deutsches Kind danach. (Dikmen 1995: 36)

alıntısında anlatıcı Türk göçmenlerin Türkiye’den Almanya’ya eli boş geldiklerini ve bu nedenle kendilerini bekleyen çocuklara hediye veremeyecekleri için utanç duyduklarını ancak Alman çocukların böyle bir beklentisinin olmadığını gördüklerinde rahatladıklarını ifade etmiştir. Bilindiği gibi Türk kültüründe yabancı bir yere ziyarete giderken genellikle ufak da olsa gerek çocuklara gerekse de yetişkinlere bir hediye götürülür. Ancak Alman çocukların gurbetçi işçilerden herhangi bir şey beklememesi, onlarda bir şaşkınlık yaratmış ve kendi geleneklerinde var olan bu duruma odaklanmışlardır. Çünkü farklı olanla karşılaşıldığında bir sorgulama süreci başlar ve özelde “ben” genelde “biz” kavramları anlam kazanmaya başlar.

Göç sürecinde göçmenler sahip oldukları kimliklerini de beraberinde getirdikleri için göç ile kimlik arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Göçle birlikte köken kültür kendi kimliğini ve aidiyetini yeniden sorgulamaya başlar (Poyraz Tacoğlu 2012: 1952). Nitekim göçmenler, farklı bir kültürle karşılaşmaları sonucunda kendi kültürlerine karşı hassasiyet geliştirme ve kendi kimliklerini koruma güdüsünü yaşamaktadırlar. Uzak oldukları ve içinde doğdukları sosyal, toplumsal özelliklerini, yani köken kültürlerini, milli bilinç ve milli duygular içerisinde korumak ve sürdürmek istemektedirler. Bu durum Almanya’daki gurbetçilerimiz için de geçerli olmuştur. *Hurra, ich lebe in Deutschland* adlı eserde Türklerde kız istemenin ve söz kesmenin dinsel açıdan önemli görülen günlerde planlanması vurgulanmıştır.

Der Vater schlug den Heiligen Freitagabend vor, den Abend von Donnerstag auf Freitag. Sie kamen mit einem Hodscha, der von Nuri bestellt war, damit er das Gotteswort sprechen sollte und die junge Ehe auf einer gesunden Basis gegründet würde (Dikmen 1995: 96).

Bu alıntıda Nuri’nin kızını perşembeyi cumaya bağlayan gecede vermek istemesi ve bir hocanın eve çağrılarak mutlu bir evliliğe ilişkin dua etmesi ifade edilmiştir. Türk işçilerin dine bağlı kültürel kimlikleri ön plana çıkarılmıştır. Diğer bir örnekte yıllardan beri sürdürdükleri geleneklerini Almanya’da da yaşattıkları görülmektedir.

Ich wollte immer deine Tochter für meinen Sohn, in Namen Allahs, mit Genehmigung Mohammeds und mit der Unterstützung der Heiligen. Ich habe jetzt nur eine einzige Frage: Ist deine Tochter noch Jungfrau? (Dikmen 1995: 96).

Yukarıdaki alıntıda Türklerin kız istemedeki kalıp ifadesi olan “Allah’ın emri peygamberin kavliyle kızınızı oğluma istiyorum” cümlesinin Alman diline uyarlanarak dinin, günlük hayatlarıyla bütünleştiği vurgulanmıştır. Dikmen, Goethe’ye yazdığı mektupta dinsel kimliğe ilişkin açıklamalara devam etmiştir. Örneğin “Katzen fallen immer auf ihre vier Beine, weil ihr Rücken von Mohammed gestreichelt worden ist” (Dikmen 1995: 52) alıntısında kedilerin sırtları Hz. Muhammed tarafından sevildiği için her zaman dört ayaklarının üzerine düştüğü ifade edilerek inançlarına yönelik bir ayrıma, kedilerin kendileri için kutsal olduğuna dikkat çekmiştir.

Dikmen bazı bölümlerde Alman kültüründen kesitler sunarak dolaylı olarak Türk kültüründe farklı olan bir durumu okuyucularıyla paylaşmıştır.

Das Leben in Deutschland fängt am Montag an und hört Freitagabend auf. Samstag ist ein Tag, an dem in Deutschland nur Autos gewaschen werden. Ich überlasse es dir, ob du den Samstag als einen Tag vom Leben betrachtest. Aber am Sonntag wird in Deutschland

nicht gelebt... Ich bin ja ein Türke. Ich habe mal in den türkischen Zeitungen gelesen, dass die Deutschen länger leben als die Türken. Das ist ja keine Kunst, wenn sie jede Woche einen Tag Pause machen vom Leben. (Dikmen 1995: 11)

Yukarıdaki alıntıda Almanların hafta boyunca hayatlarını planlı bir şekilde geçirmeleri, her günün kendine ait yapılacak işlerinin belli olduğu ve bu eylemlerin bir sistematiklik kazandığı; Almanlar için cumartesi gününün araba yıkama günü olduğu; pazar günlerinde ise sokaklarda sanki hayat yokmuş gibi sessizlik olduğu ifade edilmiştir. Bu farklılığı daha da vurgulamak amacıyla Dikmen bir Türk gazetesinde Almanların Türklerden daha uzun yaşadığını okuduğunu belirterek Almanların gündelik rutinlerinin daha uzun yaşamaları üzerinde etkilerinin bir mucize olmadığını bu durumun yaşam standartlarıyla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Dikmen bu örneği verirken Türk işçi sınıfının ise gündelik hayatlarında bu şekilde planlı ve programlı bir yaşam biçimi uygulamadıklarını vurgulamaktadır. Alman toplumunun benimsediği ve hiç aksamayan bir rutine vurgu yapılarak işçi sınıfının planlı, programlı ve sistematik bir gündelik hayat sürdürmedikleri belirtilmiştir.

Sonntag? Sonntag in Deutschland, nicht der Rede wert. Die Deutschen verstecken sich in den Wohnungen, damit die Ausländer nicht sehen, wie traurig sie ohne Arbeit sind. In den Hauptstrassen der Stadt siehst du nur die Türken, aber nur die Türken. (Dikmen 1995: 21)

Yukarıdaki alıntıda pazar günlerinde Almanların evlerinde olduklarını, şehrin ana caddelerinde sadece Türklerin pazar gününü tıpkı ülkemizde olduğu gibi dışarda gezerek, kendilerine vakit ayırarak geçirdikleri belirtilmiştir. Burada Türk işçilerin kendi pazar günü kültürlerini Almanya'da da yaşamak istedikleri anlaşılmaktadır. Hafta içi Almanlar gibi yoğun bir biçimde çalışarak geçiren gurbetçiler, pazar günlerini ise kendi ülkelerinde yaptıkları gibi dışarıda vakit geçirerek değerlendirdikleri belirtilmiştir. Nitekim iki farklı kültürel ortamda yaşayan bireyin, kendi kültürünü yadsımadan her iki kültüre de aidiyet duygusu yaşaması olağan bir durumdur. Dolayısıyla bazı durumlarda şartlara bağlı olarak bir kültürden diğer kültüre geçebilme yeteneği bireyin psikolojisinin sağlıklı olmasını sağlar (Akıncı 2014: 33). Yine her iki kültürün de birlikte yaşayabileceğine örnek olarak eserde aşağıdaki ifadeler yer almaktadır.

An dem Mast vor der Schule flatternten zwei Fahnen, die türkische und die deutsche, so brüderlich wie Yahya und Johann. Die Kinder waren im Schulhof versammelt, der Rektor der Schule hielt auch eine Rede, wie wichtig es für die deutschen Kinder sei, dass es auf dieser Schule ab auch einen türkischen Jungen gibt. (Dikmen 1995: 42)

Yukarıdaki alıntıda okulun önündeki direkte Yahya ve Johann gibi kardeşçe Türk ve Alman bayraklarının yan yana dalgalandığını, okul bahçesinde çocuklar toplandığında okul müdürünün bu okulda Türk çocuklarının bulunmasının Alman çocuklar için ne kadar önemli olduğunu anlattığı ifade edilmektedir. Bu durum ise kültürleşmeye açık bir ortamın yaratılarak karşılıklı etkileşimin desteklendiği biçiminde değerlendirilebilir. Demirkan ve Akgün'e (2017: 65) göre Türk gurbetçiler, Türk olmalarından gurur duymalarına rağmen yeri geldiğinde Alman veya Fransız olmaktan kaçınmayarak hâkim kültüre aidiyet duygusu geliştirebilmekte, çok kültürlüğü ve çok kimliliği de benimseyebilmektedirler. Nitekim gurbetçilerimiz farklı kültürler arasında var olabilme yeteneği iyi olan özel bir kültürel kimliği temsil etmektedirler (Çelik 2008: 112).

Dikmen geleneksel Türk aile yapısında eskiden kadın ve erkeklere yüklenen toplumsal kodlamalara da dikkat çekmiştir.

Vater vorne, zwei Schritte hinter ihm Mutter mit den türkischen Koffern,... Einmal wollte ein deutscher Mann meiner Mutter beim Tragen der türkischen Koffer helfen. Mein Vater war böse. Aber das geschah nur einmal, und ich glaube, das passiert nicht noch einmal. (Dikmen 1995: 53)

Yukarıdaki alıntıda caddede yürürken önde babanın, iki adım arkasında ise elinde valizle annenin kocasını takip ederken bir Almanın, annenin valizlerini taşımasına yardım etmek istediğini, bu duruma iki adım önde giden babanın kızdığı ifade edilmiştir. Bu örnek durumda toplumun cinsiyetlere yüklediği bir yaşantı biçimi göze çarpmaktadır. Eşinin iki adım arkasından yürümenin eşine karşı duyulan saygının bir göstergesi olduğu ve cinsiyetlerin de bu yapıya bağlı olarak Anadolu'nun kırsal kesimlerinde bir kimlik edindiği anlaşılmaktadır. Erkeğin valizi taşımak yerine kadına taşıttırması, erkeğin hâkimiyetinin ve kadının itaatkârlığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Ataerkil geleneksel aile yapısının kimliksel özelliği bu örnekle ön plana çıkarılmıştır. Eserde kadının, eşinin yanındaki konumuna çokça yer verilmiştir.

Besonders gut gefiel Herrn Grünberger die Bescheidenheit der türkischen Frauen gegenüber ihren Männern. Was für ein herrliches Gefühl, angebetet zu werden. Natürlich wurde es so einfacher, der Frau gegenüber grosszügig zu sein. Die Frau in Deutschland dagegen nahm sich alles selbst, in der Türkei wurde es ihr vom Manne geschenkt. Diese Haltung gab jedem Mann noch mehr männliche Kraft, wodurch sich seine Potenz erhöhte. Daher war es logisch, dass der türkische Mann potenter als der deutsche war (Dikmen 1995: 95).

Yukarıdaki alıntıda özellikle Türk işçi kadınlarının kocalarına karşı alçakgönüllü, eşlerine hayran oldukları ve kadının eşine karşı bu tavrının erkeğin kadına karşı cömert olmasını kolaylaştırdığı, Almanya'daki kadınlar genellikle her şeyi kendisi alırken; Türkiye'de birçok şeyin kadına erkek tarafından verildiği ve bu durumun da erkeğe daha da erkeksi bir güç verdiği ifade edilmiştir. Kadının, ihtiyaçlarının erkek tarafından görülmesine bağlı olarak kadının erkeği hayatını idam ettirebilmek için bir güç kaynağı olarak görmesinin, erkeği daha çok eril güç veren biri olarak okuyucunun karşısına çıkarken; kadın ise gölgede kalarak kendi güçlerinin farkına varamayan bir kimlik olarak okuyucuyla buluşmaktadır. Almanya'daki işçi sınıfı kadınlarının kültürel kimliğine ilişkin örnekler daha da belirginleşmektedir.

Der türkische Mann war für die türkische Frau unerreichbar, heilig, ja, allmächtig. Er entschied über ihr Schicksal, er zeigte ihr den richtigen Weg, er ernährte sie und war für die Geburt seiner Nachkommen verantwortlich. Das Glück der türkischen Frau war dadurch vollkommen. (Dikmen 1995: 95)

Yukarıdaki alıntıda Türk erkeğinin Türk kadını için kutsal, her şeye gücü yeten, ona doğru yolu göstererek kaderine karar veren bir kimliğe sahip olduğu belirtilmiştir. Diğer bir örnekte “Was ging sie das an, ob türkische Frauen deutsch lernen oder nicht. Sie sollte lieber zu Hause bleiben und sich um ihren Mann kümmern, nicht um andere Frauen” (Dikmen 1995: 94) her ihtiyacının eşi tarafından karşılanmasına bağlı olarak kadının, evde kalıp eşine bakma görevinin olduğu, dolayısıyla Almanca öğrenmesinin dahi gerekli

olmadığı belirtilmiştir. Eserde kadın, sahip olduğu bilgi, beceri ve gücünün farkında olmayan bir birey olarak gösterilerek, kadının erkeğin yönetiminde yaşadığı belirtilmiştir.

Kadının fiziksel özelliğine bağlı olarak kadına toplum tarafından yüklenen kimliğe başka bir örnekte de rastlanmaktadır. “Ja Şinasi, so sind die Frauen, sie haben lange Haare, aber kurzen Verstand” (Dikmen 1995: 28). Yukarıdaki alıntıda Dikmen, Türk kültüründe özellikle kırsal kesimde eğitim düzeyinin daha düşük olduğu yerlerde kadının bir birey olarak fiziksel ve zihinsel gücünün azımsandığı toplumsal bir kodlamaya bağlı olarak Türk kadınının kimliğine vurgu yapmıştır. Türkçedeki “saçı uzun aklı kısa deyimini” Türkçe düşünülerek Almanca ifade edilmiştir. Cinsiyetçi bir deyim olan ve kadını aşağılayan bu deyim TDK tarafından deyimler sözlüğünden çıkarılmıştır. Buradaki deyim tercih edilmesindeki amaç salt bir iletişim sağlamak değil, kültürel bir düşünceyi hâkim kültüre duyumsatmaktır.

Birey, doğası gereği yabancı veya yeni bir kültürle karşılaştığında o ana kadar belki de farkında olmadığı kendi kimliğini, kültürünü sorgulamaya başlar, bir nevi kimliğini ve kültürünü bilinçli bir biçimde yeniden inşa etme sürecine girer.

Wer ist ein Türke? Wie erkennt man ihn, woher weiss man, ob jemand ein Türke ist? Diese Fragen beschäftigen mich, seit ich in Deutschland bin. In der Türkei war für mich jeder ein Türke, den ich kannte und mit dem ich türkisch sprach. Als ich klein war-die erwachsenen Türken waren auch einmal klein- glaubte ich, dass es auf der Welt nur eine Sprache gäbe, nämlich die türkische, und daher alle Menschen dieser Erde Türken seien. (Dikmen 1995: 75)

Yukarıdaki alıntıda “Türk kimdir, birinin Türk olduğunu kişi nereden anlayabilir, Almanya’ya gelmeden önce Dünyada sadece Türk dilinin var olduğunu sanıyordum” gibi sorularla kimliğini ve kültürünü sorgulama sürecinin yaşandığı anlaşılmaktadır. Farklı bir kültürel yapıda yaşamaya başlandığında bireyin yaşadığı zihinsel ve duygusal süreç ifade edilmiştir. Eserde kimliksel sorgulamaya ilişkin açıklamalara net bir biçimde yer verilmiştir.

Ein Türke kommt rein. An seiner Erscheinung und an seinen Klamotten merkt man, dass er Türke ist. (Er ist klein, dick, grauer Anzug, handgestrickte Weste, schwarze Hose, ein Rosenkranz in der Hand, die Hände sind auf dem Rücken verschränkt.) Er grüsst den Jungen laut. (Dikmen 1995: 165)

Yukarıdaki alıntıda bir Türkün kıyafetinden çok rahat Türk olduğunun anlaşılacağı, Türklerin kısa boylu, şişman, gri takım elbiseli, el örgüsü yelekli, siyah pantolonlu, elinde tespih ve yürürken elleri arkasından kenetlenmiş kişiler olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra birini selamlarken yüksek sesle selamladıkları da ayırt edici özellik olarak vurgulanmıştır. Diğer bir hikâyede Türklerin misafirperver bir millet olduğu örnek üzerinden verilmiştir.

Elisabeth war ein gute Gastgeberin, wie eine Türkin. Sie steckte sogar Reise proviant in meine Tasche. Das hatte ich noch nie erlebt. Nein, nein, sie hatte etwas von den Türken angenommen. (Dikmen 1995: 77)

Bu alıntıda Elisabeth’in bir Türk kadını gibi iyi bir ev sahibi olduğu, bunu daha önce başka bir Alman’da görmediği, Türklerden bu davranışı öğrendiği ifade edilmiştir. Hem Türkiye’de hem de Almanya’da yaşamış Almanların bakış açısından Türk işçilerin

kimliklerine ilişkin farklı tanımlamalar söz konusudur. “Die Türken in der Türkei essen weniger Knoblauch als die in Deutschland” (Dikmen 1995: 65). Bu alıntıda Almanya’daki Türklerin çok sarımsak yiyen bir millet olduğu; ancak Türkiye’de yaşayanların ise daha az sarımsaklı yemek tercih ettikleri belirtilmiştir. “Wir sind viel sensibler als unsere deutschen Hausherren, und wir denken immer nur mit unserem Herz (Dikmen 1995: 57) alıntısında Türk göçmenlerin Alman ev sahiplerine göre daha hassas ve duygusal olduklarını ve karar verirken kalplerinin akıllarından daha ön planda olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla Türklerin duygusal bir millet olma özelliklerine vurgu yapılmıştır.

Die Juden könnten nie einen Krieg gewinnen, wenn die Araber ein bißchen mannhafter wären. Krieg können nur die Türken und meine Freunde, die Deutschen, führen. Die Deutschen sind genauso tapfer wie wir. (Dikmen 1995: 32)

Yukarıdaki alıntıda Alman ve Türklerin savaşlarda cesur ve kahraman olma kimlikleri açıklanmıştır. Dikmen her iki kültürü de ilişkilendirerek benzer kimliksel nitelikleri ortaya çıkarmıştır. Akdemir (2004: 44), bütün kimliklerin ilişkisel olduğunu ve söz konusu kimliklerin önyargısız kabul görebilmesinin kültüre katkı sağlayacağını belirtmiştir.

Wenn ihr Türken keine Schnauzbärte hättet, würde ich euch noch mehr mögen. Daraufhin habe ich meinen Schnauzbart gleich abrasieren lassen. Warum auch nicht? Wenn ein Mensch irgendwo Gast ist, muss er sich so benehmen, wie der Hausherr es sich wünscht? (Dikmen 1995:16)

Yukarıdaki alıntıdan anlaşıldığı gibi işyerindeki patronun Türklerin bıyıkları olmasaydı sizi daha çok isterdim demesi üzerine çalışanın bıyığını kestirmesi kültürel yapıya uyum sağlamanın bir göstergesidir. Eserdeki kahraman, Cengiz’in (2010: 192) belirttiği gibi kendi kültürel kimliğinin bilincinde olarak “farklılığını muhafaza ederek, modernin bir parçası” olmuştur.

Eines Tages klingelte es an unserer Tür. Als ich öffnete, stand eine alte Frau da. Sie sagte mir nicht einmal “Guten Tag, kein Grüss Gott oder so, sondern: Wie ich gehört habe, sind Sie Türken und haben viele Kinder. (Dikmen 1995: 101)

Burada kapıyı çalan komşusunun selam vermeden önce Türklerin çok çocuğunun olduğunu söyleyerek Almanların gözünden Türklerin çok çocuk doğuran bir kimliğe sahip olduğu ifade edilmiştir.

Ein deutscher Freund mit seiner Familie würde mich besuchen, meine Familie meine Verwandten, würde Wasser und Brot mit mir teilen, freiwillig dieselbe Luft einatmen, auf gleiche Art und Weise wie ich in meinem Dorf leben. (Dikmen 1995: 109)

Yukarıdaki alıntıda Alman dostlarının köylerine geldiklerinde onlara Türk misafirperverliğini gösterme şansı elde ettiklerini; Alman komşularının ise onları Türkiye’de tatil yapmak istedikleri için bilgi almak amacıyla yani kendilerine fayda sağlamak için bir gün yemeğe davet ettiklerini, ifade ederek her iki toplumun kimliksel farklılığı bu örnek olay üzerinden verilmiştir. Buna göre hâkim kültürü yöneten düşüncenin menfaat sağlama; köken kültürü eyleme götüren düşüncenin ise saygı ve misafirperverlik olduğu anlaşılmaktadır. Almanların gözünden Türklerin diğer bir nitelemesi şu şekildedir. “Sie sind aber nicht wie die anderen Türken. Die anderen Türken

helfen keiner Deutschen, sie gehen mit ihren finsternen Blicken schnell an einem vorbei. Danke schön” (Dikmen 1995: 119). Bu alıntıda Alman bir kadına Dikmen’in yardım etmesi üzerine kadının onu Türk’e benzetemediği, çünkü Türklerin birine yardım etmediği ifade edilmiştir.

Burada Almanların bakış açısından Türk gurbetçilerin yardımsever olmadığı belirtilerek farklı bir kimliksel özellik dikkate çarpmaktadır. Diğer bir örnekte Almanların Türk erkeklerine bakış açıları, Almanların Türklerle ilgili yanlış bildikleri bir durum ifade edilmiştir.

Ich habe vielen Deutschen zuerst klarmachen müssen, wo die Türkei überhaupt liegt. Von einigen Deutschen habe ich mir sagen lassen, dass dir Türkei in der Nähe von Mekka liegt, deshalb dürften die Türken auch vier Frauen haben. (Dikmen 1995: 59)

Burada bazı Almanlara göre Türkiye’nin Mekke’ye yakın olduğu ve bu nedenle Türk erkeklerinin dört kadınla evli olabileceği görüşünün olduğu ifade edilerek Türk erkeklerinin Arap kültürünün de etkisinde kalarak çok eşli oldukları belirtilmiştir. Ancak Dikmen Almanya’daki bazı aydın kesimlerden örnekler vererek bu algının yanlış olduğunu düzeltmeye çalışmıştır. “Die Türkei ist ein modernes Land, in dem jeder jeden ohne Vorbedingungen heiraten darf, in dem solche primitiven Gewohnheiten abgeschafft worden sind” (Dikmen 1995: 86). Bu alıntıda Dikmen, Türkiye’nin, bu tür ilkel alışkanlıkların ortadan kaldırıldığı, herkesin herhangi biriyle önkoşul olmaksızın evlenebileceği modern bir ülke olduğunu vurgulamıştır. Diğer bir hikâyede ise “Ein richtiger Türke mit offener Weltanschauung und treu” (Dikmen 1995: 94) Türklerin genellikle açık bir dünya görüşüne sahip ve sadık olduğu dile getirilmiştir. “Ein Türke ist immer grosszügig (Dikmen 1995: 141). Bu alıntıda Türklerin cömert olduğu belirtilmiştir. Almanya’daki Türkler için kebab kültürel bir simge haline gelmiştir. “Esset Kebab, werdet tolerant!” (Dikmen 1995: 153). Bu alıntıda hoşgörü ile kebab ilişkilendirilmiştir. Diğer bir hoşgörü simgesi olarak da göbek dansı kabul edilmiştir. “Der Bauchtanz ist nicht nur eine Werbung für die niedergeschlagene türkische Kultur im Ausland, sondern auch ein Zeichen der Toleranz der türkischen Männer” (Dikmen 1995: 157). Bu alıntıda oryantal dansın sadece yurtdışındaki mahzun Türk kültürünün bir reklamı değil, aynı zamanda Türk erkeklerinin hoşgörüsünün bir işareti olduğu belirtilmiştir. Almanya’daki işçi sınıfı her ne kadar genel olarak tüm Türklerin kimliksel ve kültürel özelliklerini yansıtmasa da Almanlar Almanya’daki işçi sınıfının kültürlerine bakarak Türklerle ilgili genel kanılara sahip olmuşlardır. Bu durumun, Almanların Türklerin kimliğine ve kültürüne ilişkin yanlış düşüncelere sahip olmasına neden olduğu söylenebilir.

Kişi, kültürel farklılıklar sonucunda alışık olmadığı çevresel etkilerle karşılaşarak farklılığa bağlı bir gerilim yaşamakta ve kendisine yabancı gelen bu etkileri uyarılma biçimleriyle aşmaya, uyum sağlamaya çalışmaktadır (Akça 2005: 9). Nitekim İslami ve geleneksel bir anlayışın hâkim olduğu bir toplumdan sanayi toplumunun bireyselci anlayışının çok belirgin olduğu bir kültürle karşılaşan gurbetçilerimiz, bu sürecin etkileşim ve sarsıntılara maruz kalmışlardır (Çelik 2008: 110).

Also, dieses Sitzklo ist von der Höhe her wie ein halber Stuhl, hat einen Deckel, [...] Am Anfang habe ich mich, wie die Hühner sich auf die Stange setzen, hingesetzt und, unter

uns gesagt, mich überall beschmutzt. Warum? [...] Aber, wenn ich im Ausland bin, und nach anderen Sitten leben muss, dann muss ich ja auf ein paar angenehme Dinge verzichten können. (Dikmen 1995: 12)

Yukarıdaki alıntıda Almanya’da alafranga tuvaletlerle ilk defa karşılaşma ve yabancı olunan bu nesnenin öncelikle yarım sandalyeye benzetilmesi, kullanabilmek için tavuk gibi nesnenin üzerine oturmak gerektiği benzetmesi yapılmış, yurt dışında yaşamının o dönemde onlar için zorunlu olmasına bağlı olarak buna alışmanın gerekli olduğu düşüncesinden yola çıkılarak içsel bir uyum süreciyle adaptasyonun yaşandığı görülmektedir. Kültürün, içinde yaşanılan çevreden öğrenilen davranışlardan oluşması özelliği mekânın kültürde ne kadar önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Bu durum ise kültürlerarası yayılımı olanaklı kılmaktadır (Duran 2011: 293). Nitekim burada da kültürel bir uyum örneği görülmektedir.

Im deutschen Klo gibt es meterlanges Papier. ...Ich habe viele Deutsche gefragt, wozu dieses Papier da ist. Alle haben mir gesagt, das Klopapier ist dafür da, dass man damit den Po putzt. Ich glaube es einfach nicht, weil die Deutschen uns Türken manchmal verarschen. Kannst du den Deutschen glauben? (Dikmen 1995: 12)

Bu alıntıda Alman tuvaletlerinde metrelerce uzunlukta kâğıtların olduğu ve Almanlara bu kâğıtların ne işe yaradığı sorulduğunda, temizlik için kullanıldığı yanıtını verdikleri ifade edilmektedir. Ancak Dikmen burada Almanların verdiği bu cevaba inanmadığını belirterek Türk kültürel kimliğindeki temizlik anlayışına atıf yapmaktadır. Çünkü gerek inancımız gerekse de kültürel yapımıza göre su olmadan sadece kâğıt ile temizliğin olamayacağı bilinen bir durumdur. Bu örnekle hâkim kültürdeki bir özellik aracılığıyla Türk kültürel kimliğinin sahip olduğu temizlik niteliği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Dikmen, kitabın ilerleyen bölümünde sevgili Goethe amca hitabıyla Goethe’ye bir mektup yazmıştır.

Lieber Onkel Goethe, wie geht’s Dir? Ich bete zu Allah, dass es Dir gut geht. Ich schicke Dir tausend herzliche Grüsse und küsse Dir die Hand. Wenn Du mich fragst, wie es mir geht- ich kann mich nicht klagen... (Dikmen 1995: 35)

Bu alıntıda Türkçe düşünerek mektup yazarken kullanılan konuşma kalıpları (Sevgili Goethe Amca nasılsın, iyi olmanı Allah’tan niyaz ederim. Beni soracak olursan...) Almancaya uyarlanmıştır. Türk kültüründe yaygın olan bir söylem biçimiyle Goethe ile iletişime geçilmek istenmiştir. Doğan’a (1990: 67) göre kişiler arası ya da toplumsal anlaşmalarımızı ve iletişimimizi kelime oyunlarına, yani eylemlerimizin ve düşüncelerimizin simgesel karşılığı olan özelde kelimelere genel anlamda ise dile borçluyuz. Nitekim Dikmen, Türkçe düşünerek Türkçe ve Almanca karışımı bir dil geliştirmiştir (Şahin 2006: 131). Bunun yanı sıra Dikmen, hâkim kültürün kimliğine ait bir özelliği mizahi bir üslupla dile getirmektedir.

Ich erkläre es dir, warum die Haltestellen gemeldet werden. Aus zwei einfachen Gründen. Erstens: Die Deutschen, wenn sie zum Arbeiten gehen, freuen sich so gewaltig, dass sie vergessen, wo sie eigentlich aussteigen müssen. Wenn sie von der Arbeit nach Hause zurückfahren, werden sie so traurig, dass sie wieder vergessen, wo sie aussteigen müssen. (Dikmen 1995: 15)

Örneğin yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı gibi Almanya’da duraklara gelindiğinde durakların isimleriyle anons edilmesini iki nedene bağlamaktadır. Birincisi Almanlar işe gittiklerinde o kadar mutlular ki, gerçekte nerede inmeleri gerektiğini unutmaktadırlar. İkincisi, işten eve döndüklerinde o kadar üzülmüyorlar ki nerede inceklerini unutmaktadırlar. Almanların çalışmayı çok sevme özellikleri mizahi bir söylemle temellendirilmiştir.

Nach so vielen Jahren in Deutschland bin ich zu der Meinung gekommen, dass die Deutschen ohne Brot, ohne Fleisch, ohne Wasser, sogar ohne Luft leben können. Aber ohne Arbeit und ohne Autos können sie nicht mal einen Tag leben. (Dikmen 1995: 16)

Dikmen diğer bir bölümde Almanya’da uzun yıllar yaşamasına ve tecrübelerine bağlı olarak Almanların ekmezsiz, etsiz, susuz, hatta havasız yaşayabileceklerini, ancak işsiz ve arabasız bir gün bile yaşayamayacaklarını kültürel kimliklerine ait bir özellik olarak vurgulamıştır.

Sonuç

Şinasi Dikmen’in *Hurra, ich lebe in Deutschland* adlı eserinde yapılan analizler sonucunda Dikmen’in Türk işçi sınıfının Almanya’ya yansıyan kültürel kimliğini, Alman kültüründen örnekler vererek kıyaslama yoluyla ortaya çıkardığı anlaşılmıştır. Alman toplumunun bakış açısından kimliksel özelliklere eserde rastlanmıştır. Buna göre Türk erkeği siyah bıyıklı, kısa boylu, şişman, gri takım elbiseli, el örgülü yelekli, elinde siyah tepsi, yürürken elleri arkasında kenetlenmiş bir erkek olarak tanımlanmıştır. Kadına yüklenen kültürel kimlik ise ataerkil aile yapısına bağlı olarak kadına kendisinin sahip olduğu zihinsel ve bedensel gücünün farkına varmasının önüne geçilerek erkeğin gücüyle yaşayan, kocasına itaatkâr, alçak gönüllü, erkeğin gücünden dolayı kocasına hayran, kadının erkeği hayatını idam ettirebilmek için güç kaynağı gören, bir kimliktir. Türk erkeği ise kadın için daha kutsal, her şeye gücü yeten bir kimliği temsil etmektedir.

Almanya’daki Türk işçi sınıfının dini ritüellerini yerine getiren, gündelik hayatlarında planlı programlı olmayan, farklı kültürlerle yaşama becerilerine sahip, eğlenmeyi seven, kendinden farklı yaşayan birine saygı gösteren, misafirperver, çok sarımsak yiyen, duygularıyla karar veren, savaşlarda cesur, empati yapabilen, cömert, çok çocuk doğuran, sadık, kırsal bir yaşam biçimine sahip bir kimlik olarak nitelendirildikleri görülmüştür. Dikmen, Almanların Almanya’daki Türklere karşı yanlış algılarını düzeltmeye yönelik açıklamalarda da bulunmuştur. Almanların gözünden yardımsever olmadıkları, çok eşliliği seven bir millet olarak nitelendirilmelerine ilişkin düzeltmelerde bulunmuştur. Dolayısıyla Dikmen Almanya’da Türk kültürel kimliğinin tanınmasına eserleri aracılığıyla büyük katkılarda bulunmuştur. Kimlik ve göç arasındaki etkileşim ortaya çıkarılmak istenmiştir. Yurtdışındaki vatandaşlarımızla ilgili sorunlar ve çözüm önerileri raporunda da Türk toplumunun kültürünü yurt dışında tanıtmının önemine vurgu yapıldığı gibi (Başbakanlık 1995: 57) Dikmen’in ustaca kaleme aldığı eserinde kültürel yozlaşma ve kültürel erime gibi tehditlere karşı bilinçli bir mücadelenin verildiği, kendi olmanın öneminin vurgulandığı söylenebilir. Hâkim toplumun ve kültürün günlük hayatta birçok konuda söz hakkına sahip olduğu bir düzlemde, özelde kimliğin genelde

kültürel kimliğin yaşamaya ve yaşatılmaya çalışılması, milli kimlik açısından önemli bir kazanç olarak değerlendirilebilir. Dikmen, her iki kültürden de beslenerek birçok kültürel kodu eserinde kullanmıştır. Göçmenler hâkim kültürün güncel yapısı ve genel özellikleriyle kendi gelenekleri ve yaşam biçimi arasında ne kadar iyi bağ kurabilirse, kültürleşme olgusu da o kadar başarılı olabilmektedir. Böylece göçmen kültür söz konusu grubun hâkim kültür içerisindeki yaşantıları ve ihtiyaçları doğrultusunda yeniden bir yaratma süreci yaşar (Aksoy 2010: 29).

Eserde sadece işçi sınıfına ilişkin açıklamalar olmayıp Almanların ise çalışmayı seven, disiplinli, planlı olmaları, duygularıyla karar vermemeleri, işsiz ve arabasız yaşayamamaları, misafirperver olmamaları, temizlik anlayışlarının farklı olması gibi kimliksel özelliklerine yer verilmiştir. Dikmen, bir yandan kendi kültürel değerlerini yaşamayı ve yaşatmayı isterken; bir yandan da hâkim kültürle etkileşime girerek söz konusu kültürü de yaşamayı tercih etmiş ve farklılaşan mekânlar, farklı deneyimlerin edinileceği bir yer olmuştur. Bu bağlamda Almanya, gurbetçilerimiz için somut bir yerin ötesinde kültürel kimliklerinin daha da anlam kazandığı bir ortam olmuştur.

Kaynakça

- Aka, Assiye** (2010): Kimliğe Teorik Yaklaşımlar. *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 34 / 1, 17-24.
- Akça, Gürsoy** (2005): Modernden Postmoderne Kültür ve Kimlik. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı 15, 1-24.
- Akıncı, Mehmet Ali** (2014): Fransa'daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dini Kimlik Algıları *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 70, 29-58.
- Akdemir, A. Müslim** (2004): Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı 3(1), 43-50.
- Aksoy, Erdal** (2010): Almanya'da yaşayan Üçüncü Kuşak Türk Öğrencilerin Kimlik Algılamaları ve Buna Bağlı Olarak Karşılaştıkları Ayrımcılık Sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 12, 7-38.
- Aksoy, Mustafa** (2013): Kültür Sosyoloji Bağlamında Kimlik Pazarında Kültürel Kimlik. *Türk Dünyası Araştırmaları*. Sayı 202, 147-160.
- Aras, Hüseyin** (2017): Türkiye'de Milli Birlik İdeali Karşısında Kültürel Kimlikler Sorunu. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*. 7(1), 68-96.
- Aşkın, Muhittin** (2007): Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10(2), 213-220.
- Aytaç, Gürsel** (1991): *Almanya'da Türk Edebiyatı, Edebiyat Yazıları II*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Aytaç, Gürsel** (1995): *Almanca Yazan Türklerin Artıları, Eksileri*. Edebiyat Yazıları III. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Başbakanlık Batı Avrupa'daki Türklerle ilgili Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşler Müşavirliği** (1995): *Yurtdışındaki Vatandaşlarımızla İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri Ana Raporu*. Ankara.
- Baybınar, Yüksel** (1992): Türk Şairleri Türkçeye Çevirmek. *Littera Edebiyat Yazıları*. Cilt 3.

- Berry, John W.** (1997): Immigration, acculturation and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*. 46(1), 5-68.
- Berry, John W.** (1980): Acculturation as Varieties of Adaptation. *Acculturation: theory, models and some new findings*. (Ed. Amado M. Padilla), Boulder: West-view. 9-25.
- Berry, John W.** (2005): Acculturation: Living Successfully in Two Cultures. *International Journal of Intercultural Relations*. Sayı 29, 697-712.
- Bilge Zafer, Ayşenur** (2016): Göç Çalışmaları İçin Bir Anahtar Olarak “Kültürleşme” Kavramı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 17/ 30, 75-92.
- Cengiz, Semran** (2010): Göç, Kimlik ve Edebiyat. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 2(3): 185-193.
- Chambers, Iain** (2005). *Göç, Kültür, Kimlik*. (İsmail Türkmen&Mehmet Beşikçi, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelik, Celaledin** (2008): Almanya’da Türkler: Sürekli Yabancılık, Kültürel Çatışma ve Din. *Milel ve Nihal İnanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi*. Sayı 5/ 3, 105-142.
- Dalbay, R. Saim** (2018): Kimlik ve Toplumsal Kimlik Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(31), 161-176.
- Demirkan, Murat /Akgün, Adnan** (2017): Kültür(süz)leşme ve Dil Erozyonu Sorunsalı: Fransa’daki Türklerin Entegrasyon ve Dilsel Kimlik Profilleri”. *Turkophone*, 4(1), 62-75.
- Dikmen, Şinasi** (1995): *Hurra, ich lebe in Deutschland*. München: Piper Verlag.
- Doğan, D. Mehmet** (1990): *Dil Kültür Yabancılaşma*. İstanbul: Doğan Ofset.
- Duran, Erol** (2011): Turizm, Kültür ve Kimlik İlişkisi; Turizmde Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Sürdürülebilirliği”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 291-313.
- Ebu Zeyd, Nasr Hâmid** (2014). Hermenötik ve Metin Yorumu, Marmara Üniversitesi *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46,237-266.
- Erincik, Selçuk** (2011): Kimlik ve Çokkültürcülük Sorunu. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(2), 219-241.
- Güleç, Cengiz** (2002): Türkiye’de Kültürel Kimlik Sorunu . *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 15, 63-78.
- Hatemi, Hüsvrev** (1992): *Yozlaşmadan Uzlaşmak*, 2. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Horata, Osman** (2017): Türk Dünyası’nın Kültürel Ufukları: Tarihsel Bağlam İçinde Genel Bir Değerlendirme. *Bilig*, 82, 117-131.
- Hortaçsu Nuran** (2007): *Ben Biz Siz Hepimiz, Toplumsal Kimlik ve Gruplararası İlişkiler*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Karaman, Fatma** (2022): Göçmen Edebiyatında Türkülerin Türk Kültürünü Yansıtmaya Gücü. *Milli Folklor*, yıl 34 17 (133): 145-159.
- Köker, Levent** (2004): Demokratik Meşruluk, Kamusal Alan ve Çokkültürlülük Sorunu, içinde *Kamusal Alan*. Ed. Meral Özbek s. 299-311, İstanbul: Hil yayın.
- Köprülü, Sevtap Günay** (2020): Almanya’da Yaşayan Türklerin Yazınsal Eserlerinde Tema ve Dil Değişimi. *Söylem filoloji dergisi*, 5(1), 2020: 40-48.
- İlgin, Candan / Hacıhasanoğlu, Orhan** (2006): Göç-aidiyet ilişkisinin belirlenmesi için model: Berlin/Kreuzberg örneği”. *İTÜ dergisi* 5(2), 59-70.
- Le Page, R. B.** (1968): Problems of description in multilingual communities. *Transactions of the Philological Society*, 189-212.

- Nar, Mehmet Şükrü** (2019): Kültürel Kimlik Sorunsalı: Görecelik mi, Evrenselcilik mi? Yoksa Uzlaşım mı?. *Antropoloji*, 37, 72-80.
- Özlem, Doğan** (2019): *Hermeneutik ve Şiir*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Özlem, Doğan** (2000): *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. Ankara: İnkılap Kitabevi.
- Özkaya, Ahmet** (2020): Postmodern Perspektiften Bakıldığında Arabesk Kültür, Kimlik ve Liminal Mekan İlişkisi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 49, 711-721.
- Öztürk, Ali Osman** (2001): *Alamanya Türküleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı.
- Palmer, Richard E.** (2002): *Hermenötik*. (İbrahim Görener. Çev.), İstanbul: Anka Yayınları. **Phinney, Jean S.** (1990): Ethnic identity in adolescents and adults: A review of research. *Psychological Bulletin*, 108(3), 499-514.
- Phinney, Jean. S. / Horenczyk, Gabriel / Liebkind, Karmela / Vedder, Paul** (2001): Ethnic identity, immigration, and well-being: An international perspective. *Journal of Social Issues*, 57(3), 493-510.
- Poyraz Tacoğlu, Tuğça/ Arıkan, Gülay / Sağır, Adem** (2012): Boşnak Göçmenlerde Göç ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Fevziye Köyü Örneği. *Turkish Studies*, 7(1), 1941-1965.
- Rzayev, Rameş** (2020): Erken Dönem Azerbaycan Maarifçiliğinde Kültürel Kimlik Algısı. *Bilig*, 95: 123-148.
- Schroeder, Ralph** (1996): *Max Weber ve Kültür Sosyolojisi*. (Mehmet Küçük. Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sakallı, Cemal** (2018): Göçmen Edebiyatı: “Ara Dilde” Yazmak. *Monograf*, 9, 10-26.
- Sönmez, Veysel / Alacapınar Füsün G.** (2018): *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Schwartz, Seth J., Zamboanga, Bayron L. / Weisskirch, Rob S.** (2008): Broadening the study of the self: Integrating the study of personal identity and cultural identity. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(2), 635-651.
- Süverdem, F. Büşra / Ertek, Betül** (2020): İki Dillilik ve İki Kültürlülük: Göç, Kimlik ve Aidiyet. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 6(2), 183-207.
- Şahin, Sedat** (2006): Almanya’da Türk Mizah ve Hiciv Ustası: Şinasi Dikmen. *Türkiyat Araştırmaları* 5, 129-134.
- Şahin, Halil İbrahim** (2012): Türkmenistan’da Kültürel Kimlik ve Folklor. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* XII(1), 285-306.
- Timuçin, Avşar** (2004): *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Tomlinson, John** (2004): *Küreselleşme ve Kültür*. (Arzu Eker, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Topakkaya, Arslan** (2020): *Antik Yunan’dan günümüze hermeneutik*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Toprak, Metin** (2003): *Hermeneutik (yorum bilgisi) ve Edebiyat*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Turgut, Yıldız** (2011): Verilerin Kaydedilmesi, Analizi, Yorumlanması: Nicel ve Nitel. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ed. Abdurrahman Tanrıoğan, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Waldenfels, Bernhard** (1997): *Topographie des Fremden*. (Studien zur Phänomenologie des Fremden. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch.
- Williams, Raymond** (1993): *Kültür*. Ankara: İmge kitabevi.
- Yoon, Eunju/ Langrehr, Kimberly / Ong, Lee Z.** (2011). Content analysis of acculturation research in counseling and counseling psychology: A 22-year review. *Journal of Counseling Psychology*, 58(1), 83-96.

Zengin, Dursun (2000): Göçmen Edebiyatı'nda Yeni Bir Yazar. Mehmet Kılıç ve “Fühle Dich Wie Zu Hause” Adlı Romanı, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40, 3-4, 103-128.